



Autor: Bradley J. Birzer

Úvod

Už skoro tak dlouho, jak mám to potěšení číst, se setkávám s dystopickou literaturou. Začal jsem *451° Fahrenheita* a *Martánskou kronikou*, brzy už jsem hltal *Konec civilizace aneb: Přečíslný nový svět*, *Farmu zvířat* a *1984* spolu s díly Roberta Heinleina, Ursuly Le Guinové, Arthura C. Clarka a Isaaca Asimova. S neukojitelnou touhou po dalších podobných příbězích jsem pokračoval s dosti krotkou knihou Iry Levina *Ten báječný den* a vcelku únavnou knihou Ernesta Callenbacha *Ecotopia*. Odtud jsem směřoval k postapokalyptickým příběhům Nevila Shutea, Stephena Kinga, Jerryho Pournellea, Whitleyho Striebera a Gordona Dicksona i k temným komiksovým románům Franka Millera a Alana Moorea. Na vysoké škole jsem objevil Margaret Atwoodovou a Philipa K. Dicka, Vernora Vingea a Waltera M. Millera, Jr. Nádavkem k literárnímu putování jsem také hltal science fiction na stříbrném plátně a televizní obrazovce - vše od původních sérií *Star Treku* a *Prisonera po Planetu opic*, od *Blade Runnera* po *Dark City* a *Batman* začíná.

„Ve skutečnosti zůstává společnost vždy nedokončená, v pohybu a její klíčové problémy nelze vyřešit sociálním inženýrstvím.“ Thomas Molnar

Narodil jsem v roce 1967 do silně progoldwaterovské rodiny a vyrůstal v 80. letech poblíž síla jaderných střel Titan II - považuji se proto za dítě Studené války a silně protisovětského vyznavače svobody. To, co jsem četl v děsivých sci-fi a dystopických nočních můrách, se už v nedávné době odehrálo v nacistickém Německu či Rakousku a za mého života odvíjelo v Sovětském svazu, Číně, Severní Koreji, Mosambiku, Nikaragui, Angole či Kambodži. V relativní bezpečí života pod široširým nebem kansaských **Velkých plání** jsem si uvědomoval, že polovina světa musí přežívat pod nějakou formou režimu s toxickou ideologií, v odlidšťujících anti-rájích plných strachu, nenávisti a šílenství. Hudba, kterou jsem poslouchal - Kansas, Rush, Emerson, Lake, Palmer nebo Pink Floyd - můj existenciální *angst* ze světa a jeho nezměrné nelidskosti jen umocňovala.

Zakladatel poválečného konzervatismu a vynikající spisovatel Russell Kirk trefně napsal:

„Pro většinu pozorovatelů včetně T. S. Eliota se jevílo mnohem pravděpodobnějším sklouznutí do nové doby temna nelidské a nemilosrdné

totalitní politické diktatury, kde bude duchovní život a zvědavý intelekt ostouzen, pronásledován a cílem propagandy: Orwellovo *1984* spíše než Huxleyho *Překrásný nový svět*." [1]

Podle Kirkova mínění se ale klidně můžeme nacházet na cestě k Tolkienovu *Mordoru* a nikoliv do Orwellovy *Oceánie* či Huxleyho *Překrásného nového světa*. Ať tak či onak, vyjadřuje obavy, že může dojít k zániku toho, co sarkasticky označuje za „pověry z dětství rasy“.

Účelem tohoto *Průvodce imaginativního konzervativce po světě dystopické literatury* (za jehož úvod má tato esej posloužit) je zamyslet se nad neúspěšnějším a nejdůležitějšími dystopiemi, s nimiž spisovatelé za poslední asi století přišli. Využívám k tomu často vcelku nepokrytě kirkovskou analýzu literatury, kterou vnímám jako myšlenkově hlubokou a imaginativní ve svých projevech. Jak činil Kirk v tolika oblastech, nejprve se dívám na význam termínů i kontext, v němž se objevují. Po delším zamýšlení se nad ideologií se v chronologickém pořadí zabývám i samotnými velikány žánru: Robertem H. Bensonem; Aldousem Huxleym; C. S. Lewisem; Georgem Orwellem; Rayem Bradburym; Walterem M. Millerem, Jr. a Margaret Atwoodovou. Bernou mincí na poli dystopií nepochybně je Orwellova kniha *1984*, jíž poskytuji ze všech probíraných děl nejvíce prostoru. Průvodce uzavírám relativně stručnou analýzou autorů jako Michael O'Brien, Philip K. Dick, J. Neil Schulman, Ira Levin a Kurt Vonnegut.

Návrat do ráje

Na jisté základní niterné úrovni každý z nás touží po návratu do ráje. Nejen kvůli jistému naplnění touhy po štěstí – což by samozřejmě bylo úžasné – v hloubi duše však sahají naše touhy mnohem dále. V nejhlubším koutku duše toužíme po řádu a jistotě ráje. V ráji má totiž každý a všechno své místo. Stejně jako všechny další součásti stvořeného řádu, bychom i my měli a znali své místo – jen kdyby ráj přežil. Plně bychom si ujasnili náš vztah k Bohu, zvířatům, rostlinám, samotné zemi a – po čemž prahneme asi nejpalčivěji – jeden k druhému a sobě samým. Stojí to za zopakování: Všichni lidé touží poznat své místo; svou minulost; současnost i budoucnost. Ať už vyvěrá tato touha z biologické a genetické podmíněnosti, psychologie a zákoutí mysli nebo nejniternějších představ duše, víme jen to, že prahneme po ráji a jistotě, míru a štěstí, které slibuje.

Pro většinu obyvatel židovsko-křesťanského Západu v posledních dvou tisíciletích zůstal ráj – pevně či symbolicky – zakořeněn v minulosti, tak barevně popsán v prvních třech kapitolách knihy *Genesis*. Její čas přišel a odešel, ale její děj se otiskl do našeho kulturního života coby příběh lidské tragédie a božského hněvu. Pokud vůbec existuje, pak pouze jako druhová vzpomínka. Ale ať už tento příběh člověk bere jakkoliv – skrytý symbolismus, faktická skutečnost či kombinace obojího – je ráj vykreslen jako pouhý chabý stín, dokonce i pokud žil v něčem víc než ve vzpomínce. Vždy šlo totiž o pouhý nástin transcendentního a nebeského Nového Jeruzaléma, plně spravovaného Pánem pánů a Králem králů.

Musí však zaznít nikoli nevýznamná výhrada: i když ortodoxní křesťané věří, že skutečný ráj

přijde až na konci časů skrze Milost a Vůli Nejsvětější trojice, a přestože ani Ježíš neví hodiny či dne, heterodoxní křesťané a heretici se často pokoušeli vytvořit Království Boží na zemi, tady a teď. Nebo – pokud byli poněkud konzervativnějšího stříhu – hlásali, že jej vytvoří zítra a o kus vedle. Stáhli tak vytváření Království – dokonalého ráje – zpět do tohoto světa. Výrazný proud ne-židovsko-křesťanské západní tradice také zastával víru v možnost vytvoření ráje v tomto světě. Dost ironické, pokud si uvědomíme, že obhájci této myšlenky často vykládali biblické zpodobnění ráje jako prostý příběh bez jakéhokoliv historického základu. Přesto titíž lidé ochotně uvěřili, že takovouto společnost lze vytvořit v určité dějinné chvíli. V předmluvě ke své knize z roku 1967 *Utopia: The Perennial Heresy*, katolický filosof, historik a politolog maďarského původu **Thomas Molnar** napsal:

„Čas od času se mezi lidmi rozšíří přesvědčení, že je možné vytvořit dokonalou společnost. Následně zazní povel, aby se všichni shromáždili a vybudovali ji – obec Boží na zemi. Přes svou přitažlivost jde o blouznivou myšlenku utvářenou šílenou logikou. Ve skutečnosti zůstává společnost vždy nedokončená, v pohybu a její klíčové problémy nelze vyřešit sociálním inženýrstvím. Přesto musí člověk znovu a znovu dobývat svobodu spatřit a pochopit tuto pravdu. V mezidobích znovu a znovu podléhá snu o lidstvu zmrazeném a hotovém ve své planetární pýše. [2]

Jak už to tak v tomto světě chodí, lidé prosazující myšlenku vybudování nového ráje, nebyli ani zcela křesťany, ani plně sekulární – ale zpravidla směsicí obojího, splývající a vzájemně působící v okamžiku míšení zdánlivě nepředvídatelným a chaotickým způsobem, přesto ve zpětném pohledu do jisté míry logickým – jakkoliv ne racionálním. Někteří to prosazovali dosti nevinně a zdánlivě v předtuše křesťanství – jako Platónovy a Vergiliovy utopie, jiní – jako **Jáchym z Fiore**, **Tommaso Campanella** a **Francis Bacon** – využili křesťanské symboliky a tužeb k obejití či nahrazení ortodoxní teologie. Ve své pronikavé hře *Skála* (1934) vysvětlil **T. S. Eliot** pohyb a fúzi idejí bravurně uměleckým způsobem:

But it seems that something has happened that has never happened before:
though we know not just when, or why, or how, or where.
Men have left GOD not for other gods, they say, but for no god; and this has never
happened before
That men both deny gods and worship gods, professing first Reason,
And then Money, and Power, and what they call Life, or Race, or Dialectic.
The Church disowned, the tower overthrown, the bells upturned, what have we to
do
But stand with empty hands and palms turned upwards
In an age which advances progressively backwards? [3]

V Eliotově rodných Spojených státech se na počátku 19. století pokoušeli náboženští a političtí vůdci prosadit jedinečně americké chápání **Nového Jeruzaléma**. **John L. O'Sullivan**

mluvil hlasem nemalé části americké republiky (v podobě, do níž se propadla z výšin vizí amerických zakladatelů), když popsal zemi jako „Novou církev“:

„Vzdálená budoucnost bez hranic bude epochou americké velikosti. Ve své nádherné državě prostoru a času je národ mnohých národů předurčen zjevit lidstvu skvělost božských principů a zřídit na zemi nejvznešenější chrám, jaký byl kdy zasvěcen uctívání Nejvyššího – Posvátného a Pravdivého. Jeho podlahou bude celá zemská polokoule – jeho střechou hvězdami posetá obloha – a jeho kongregací Unie mnoha republik, zahrnující stovky spokojených milionů, nemajících za pána žádného člověka, ale ovládané božským přirozeným a mravním zákonem rovnosti a bratrství – ‚míru a dobré vůli mezi lidmi‘.“

Když se takovéto imperialistické smýšlení smíchá s darwinismem a progresivismem, vede to k smrtícím výsledkům doma i v cizině.

Poznámky:

[1] Russell Kirk, *Redeeming the Time*, str. 4.

[2] Thomas Molnar, *Utopia: The Perennial Heresy* (New York: Sheed and Ward, 1967), frontispis.

[3] T.S. Eliot, “Choruses from the Rock,” in *Complete Poems And Play, 1909-1950* (Harcourt, Brace, 1971), str. 108. Volný překlad:

*Vypadá to, že se stalo něco, co nikdy předtím:
jsme si toho vědomi, ale nevíme kdy, nebo proč, jak a kde.
Člověk opustil BOHA, nikoli pro jiné bohy, jak lidé říkají, ale pro žádného boha; a to se nikdy předtím nestalo
Tito lidé zároveň odmítají bohy a jejich uctívání, vyznávají především Rozum,
a poté Peníze, Moc a to, co nazývají Životem, Rasou nebo Dialektikou.
Církev je zapřena, věž svržena, zvony převráceny, co máme dělat
s prázdnýma rukama a dlaněmi vzhůru
V době, která postupuje pokrokově nazpátky?*

K christologickým aspektům díla T. S. Eliota viz např. Básník Slova: Christologie v díle T.S. Eliota.

Článek Bradleyho J. Birzera *A Guide to Dystopian Literature* vyšel na stránkách *The Imaginative Conservative*.